

Bartoňková, Dagmar

Tendenčnost franckých zpráv o Velké Moravě : několik poznámek

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1964, vol. 13, iss. E9, pp. [129]-137

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110074>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DAGMAR BARTOŇKOVÁ

TENDENČNOST FRANCKÝCH ZPRÁV O VELKÉ MORAVĚ

(Několik poznámek)

V současné době stojí v popředí zájmu československých historiků studium dějin říše Velkomoravské, mohutného raně feudálního státu, jenž vznikl na našem území v 9. stol. n. l. O tomto údobí našich dějin podávají svědectví četné písemné prameny, ať už v jazyce latinském, řeckém či díla slovanská, germánská a arabská. Existence těchto písemných zpráv je obecně známá a proto se na jejich podkladě pokusilo již mnoho našich, ba i někteří cizí badatelé nastínit obraz vývoje, rozkvětu i pádu Velké Moravy.¹ A přestože se dnes při hledání nových poznatků o hospodářském a kulturním charakteru Velké Moravy kladou největší naděje v objevy archeologické, je třeba — jak na to konečně upozorňují i sami archeologové —, aby historikové neustále pracovali i s těmito písemnými zprávami, aby je přehodnocovali a nově interpretovali.²

V této stati bychom si chtěli zevrubněji povšimnout jen jednoho rysu charakteristického pro středověké písemné prameny, totiž tendenčnosti, kterou budeme sledovat na latinsky psaných pracích kronikářských a analistických nedomácího původu. Omezíme se přitom ovšem jen na sledování zpráv dotýkajících se dějin Velké Moravy. Za tím účelem jsme probrali všechny cizí kroniky a analýzy zmiňující se o Velké Moravě, které jsou obsažené v edici *Monumenta Germaniae Historica-Scriptores*, t. I—XXX,³ avšak zaměřili jsme svou pozornost hlavně na kroniky a analýzy, které se zrodily v době současně s Velkou Moravou. Jde především o díla doby Karlovců, ať už vznikla přímo na půdě říše francké, či v jejím bezprostředním sousedství. Jsou to např. *Annales Fuldenses*, *Annales Bertiniani*, *Annales Xantenses*, *Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon* apod. Bez povšimnutí však neohláme nechat ani některá díla mladších autorů, na kterých můžeme zvláště dobře sledovat, jak se stavějí k tendenčnosti autorů starších, od nichž své zprávy většinou přebírají, totiž jak jedni tendenčnost starších prací mírní, kdežto druzí zase naopak svou nenávist k někdejšímu mocnému sousedu germánského světa, k Velké Moravě, v průběhu let ještě zesilují. Tak si připomeneme zprávy takových autorů, jako byli *Liudprandus Cremonensis*, *Thietmarus Merseburgensis*, *Herimannus Augiensis*, *Sigibertus Gemblacensis*, *Ekkehardus Uraugiensis* a *Annalista Saxo*.

Dokladový materiál se nám zúžil jednak proto, že — jak ukazuje pozn. 3 — z velkého počtu kronik a analů si řada z nich všímá existence Velké Moravy jen velmi málo, jednak proto, že mnoho starších i mladších prací podává své informace analistickým způsobem v pravém smyslu toho slova, tj. jde jim především o registrování určité události pod určitým letopočtem, a třebaže i v nich jsou jisté stopy tendenčnosti, spočívající mimo jiné již ve výběru zpráv, nebudeme se tu jimi obírat. Nám zde půjde především o to, ukázat na některé cesty, jimiž se autoři cizích kronik a analů ubírali ve svém protislovanském zápasu.

Písemné prameny, které sledujeme, se zabývají především zachycováním politických událostí, a to jak vnitřní politikou říše franké, tak její politikou zahraniční. (Je přitom zajímavé, že se v těchto památkách setkáváme jen málo se zprávami o náboženském životě na Moravě, ačkoli jejich autory byli většinou kněží. Nenacházíme zde dokonce ani zmínky o působení byzantské mise na Moravě, třeba tu šlo vlastně o událost politicky významnou.) A právě tyto zprávy, které hovoří o stycích říše franké s Velkou Moravou, mají pro nás dnes velký význam. Pisatelé těchto zpráv byli zpravivdla mniši, kteří ovšem psali především pro potřebu feudálů své doby. Je přirozené, že zprávy, které zaznamenali, jsou pojaty z jejich hlediska. Jejich záznamy svědčí o silném protislovanském zaměření, které vysvitne zejména tehdy, postavíme-li proti sobě místa, líčící Slovy na jedné straně a Germány na straně druhé. Nejsnadnějším prostředkem, jak snížit Slovy vůbec, bylo totiž připisovat jim takové vlastnosti, které by je stavěly níže než kmemy germánské. Projevuje se to hlavně v tom, jak motivují, či líčí průběh vzájemných srážek slovanských a frankých vojsk, jejichž popisování věnují kronikáři i analisté velkou část své pozornosti, v charakterizování slovanských panovníků apod.

Zatím co franké vojenské vpády předkládají kronikáři svému čtenáři povětšinou jako historicky i morálně oprávněné, slovanské akce vykreslují jako projevy úskočnosti, zpupnosti, nepřátelského postoje apod. Uvedme si alespoň některé příklady. Tak Annales Fuldenses sub anno 848 hovoří o tom, že Čechové „zamýšleli vpád“, sub anno 849 jsou Čechové označeni jako „barbaři“ a říká se tu o nich, že „jako obvykle, předstírajíce věrnost, pokoušejí se o vzpoudu“. Jejich vzbouření je nazýváno „vérolopným“. Obdobně se tyto anály vyjadřují i na jiných místech. Tak podle nich Moravané „usilovali o vzpoudu“ (846), Rastislav se „bouřil“ (855), Čechové „znepokojují častými nájezdy území Bavorů“ (869), Svatoplukovo vojsko přepadlo Bavorvy, kteří „střežili lodě na břehu řeky Dunaje“ (872), Svatopluk nastrojil Arnulfovi „nástrahy“ (893), nebo zase Regino a po něm i mladší Annalista Saxo sub anno 891 říkají, že Arnulf „potlačoval zpupnost Slovanů“, Annales Bertiniani oznamují, že Slované útočili „nepřátelsky na království Ludvíkovo“ (848), Ludvík je „znepokojován častými vzpourami Slovanů“ (855) apod. Jen zřídka se setkáváme s označením slovanských výprav jako odvetných. Je tomu tak pouze sub anno 855, kde Annales Fuldenses jsou nuceny přiznat, že vojsko Franků „zpustošilo velkou část země pleněním a požáry... nikoliv však bez odplaty“, neboť prý Rastislav, když je pronásledoval, zpustošil území sousedního obyvatelstva za Dunajem. V týchž análech se dále říká (871), že Svatopluk, kterého poslal Karloman se svým vojskem na Moravu, obrátil své síly a snahy „ne k boji proti Slavomírovi“, ale „k pomstění potupy, kterou mu způsobil Karloman“. A konečně v záznamu pod rokem 884 čteme, že Svatopluk, „dobře pamětliv toho, kolik pohrom vytrpěl se svým národem“ od předků synů Viléma a Engelschalka, východních markrabat frankých, která „držela proti Moravanům pomezí na východě bavorského království“, vytáhne proti nim, „aby se pomstil za to všechno“.

Nesčetněkrát líčí autoři análů fuldských vpády Franků na území Slovanů, kde Frankové vše ničí „ohněm a mečem“, ani jednou se však nepozastavují nad rozsahem béd a útrap, které z těchto nájezdů vzešly pro domácí slovanské obyvatelstvo. Přitom však je zapsáno, že Čechové při svých nájezdech na území Bavorů páli některé osady a „odvádějí odtud ženy do zajetí“ (869). A své rozhořčení nad tímto počínáním Slovanů vyjadřuje analista slovy, že proti Čechům poslal král zatím jen „ochránce oněch krajin“, dokud by se prý sám v příhodné době nechopil zbraně proti zrádcům, aby pomstil „křivdy spáchané na svých lidech“.

A aby byl úsudek o Slovanech co nejhorší, líčí se opět v Análech Fuldských sub anno 884, jak Moravané mučili své zajatce. Slovanská ukrutnost vrcholí tím, že zajatcům uřezávají obě ruce, jazyk a přirození.⁴

Jednu z možností, jak ovlivnit čtenáře, dávala i opačná cesta, než která vedla ke snižování Slovanů, totiž ta, která v toku vyprávění idealizovala germánské feudály. Protislovanská zaujatost fuldských mnichů ihned vysvitne, srovnáme-li, jak formulují svou zprávu z r. 864 a zprávu z r. 855.⁵ Aníž bychom chtěli přímo nějak věcně srovnávat události z obou let, ukážeme si na zajímavý příklad toho, jak je podobné rozhodnutí označováno u krále franckého Ludvíka jako projev vojevůdcovské rozvážnosti, kdežto u vévody moravského Rastislava spíše jako nedostatek odvahy. Tak se na jedné straně hovoří u roku 855 o tom, že se král Ludvík vrátil ze své výpravy na Moravu bez vítězství, „raději chtěje dočasně nechat na pokoji nepřítel, opevněného, jak se vypravuje, velmi pevným valem, než utrpěti ztráty na svých vojákích“. Při událostech z roku 864 se však praví, že se Rastislav „neodvažoval střetnout s královskými vojsky“. Náhodně jistě není ani to, jak horlivě autor zaznamenává, že Rastislav byl nucen „dát takové rukojmí a v takovém počtu“ jak přikázal Ludvík. Proti tomu Annales Hildesheimenses a Annales Weissemburgenses se spokojují s konstatováním, že si Ludvík podrobil Rastislava, a tak činí i Herimann. Vraťme se však ještě k událostem z roku 855. Zatím co Anály fuldské, jak jsme již řekli, omlouvají Ludvíkův vojenský neúspěch, jiné anály (Ann. Hildesheimenses, Ann. Weissemburgenses, Ann. Altahenses maiores) pouze oznamují, že Ludvík „vytáhl s velkým vojskem proti Rastislavovi, králi Moravanů“, aníž by se zmínily o výsledku, a zase jiné (Ann. Bertiniani) hovoří o tom, že je Ludvík „znepokojován častými vzpourami Slovanů“. Annalista Saxo oznamuje, že se „uskutečnila vojenská výprava na Moravu“ a jen Herimann říká, že Ludvík zaútočil na Rastislava, „avšak nebyl ho s to podrobit“.

Tam, kde Anály fuldské nemohou krýt francké neúspěchy rozvahou svého vladaře, věnují nepřiměřeně mnoho místa vypsání podružných událostí, pro Franky úspěšných, kdežto události, byť dalekosáhlejšího významu, ale pro Franky neúspěšné, přecházejí jen stručným záznamem. Je tomu tak např. při roku 871, kdy věnují nadměrné místa popisu přepadení svatebního průvodu mířícího z Čech na Moravu a podrobnému vypočítávání kořisti získané při této příležitosti.

K přímému zkreslení skutečnosti dochází i u Reginona, přestože nejde o pramen zdaleka tak zaujatý, jako jsou např. Anály fuldské. (Novotný, České dějiny I, str. 416 ho označuje za pramen „ušlechtilý“ a „čestně se lišící“ od Análů fuldských.) Kronikář totiž říká (880), že Karloman vedl „spolu s otcem, ještě častěji však bez otce velmi četné války v království Slovanů a vždy si odnesl triumf vítězství“. Poslední tvrzení o absolutním vítězství Karlomanově nelze totiž označit jinak, než za nepravdivé. Tato zpráva se pak od Reginona dostala i k Annalistovi Saxonovi.

Ovšem neúspěchy Franků jsou někdy takové, že i samotné Anály fuldské musejí přiznat, že se Frankové dali před Moravany na útěk, a že dokonce někteří velmožové byli na útěku zbiti ženami z Moravy (872),⁵ nebo (849) že Slované zvítězili a že na jejich vítězství měla podíl i nesvornost franckých vojevůdců, kteří „zakusili, jak málo zmůže pouhá zmužilost a odvaha nesvorných“. Avšak ani ve chvíli svého rozmrzení aralista nezapomíná, pro koho jsou jeho anály určeny, a i při vši své rozhorlenosti výslovně připomíná, že vlastností pro Franky typickou je jejich odvaha a zmužilost, tedy ty rysy, které při podobných událostech nezdůraňuje u Slovanů. Jako by si autor uvědomoval, že z jeho líčení vycházejí Slované přece jen jako suverénní vítězové, sahá ve svém protislovanském zanícení ještě po dalším prostředku, ke

kterému ho vede klášterní prostředí a převaha křesťanské ideologie v duchovním životě pisatelů análů, totiž k tomu, že uznává zásah nadpřirozených bytostí do lidského života a že právě zásah zlých bytostí prospívá Slovanům. V análech se totiž dočítáme, že ústy jakéhosi posedlého člověka prohlašoval sám zlý duch, že to on stál v čele české války a že jeho spojenci byli prý duch pýchy a nesvornosti a že pro jejich lstné úklady se dali Frankové před Čechy na útek.⁷ Proti těmto análům jsou objektivnější Annales Bertiniani, neboť ty pouze konstatují, že Ludvíkovo vojsko vyslané proti Slovanům, bylo „hanebně poraženo“; stejně tak postupují i Annales Xantenses, které hovoří o tom, že Ludvíkovi vojáci vtrhli do území Čechů, „ale když tam bylo mnoho z nich pobito, vrátili se velmi pokořeni do vlasti“. Z mladších kronikářů hovoří Herimann o potupné porážce Ludvíkova vojska, které, poté co dalo rukojmí, „s hanbou se vrátilo“, kdežto Sigibert, který také čerpá z Análů fuldských, konstatuje franckou porážku pouhou jednou větou, přičemž líčení nesvornosti franckých velmožů zcela opomíjí a přechází hned přímo k vyprávění o zlém duchu, který způsobil Frankům porážku.

Náboženství využívají Annales Fuldenses proti Slovanům ještě jednou, a to v roce 869, když hovoří o Gundakarovi, který opustil Ludvíka a přidal se na stranu Rastislavovu.⁸ Gundakar — je tu přirovnáván pro svou zradu ke Katilinovi — byl totiž ztrestán Pánem skrze sv. Emmerama a všechny svaté, při jejichž ostatcích přísahal, že bude Ludvíkovi a jeho synům zachovávat věrnost. Zásahy svatých i zlého ducha mají jen odvést čtenářovu pozornost od důležitějších událostí, případně omluvit francké neúspěchy a mají posílit čtenářovu lásku k zemi stojící pod ochranou pravého boha, a tou zemí je přirozeně říše francká. Naši pozornosti si zaslouží to, že Herimann, který rovněž zaznamenává výpravy Franků na Moravu, legendu o Gundakarovi nerozvádí a zmiňuje se pouze o tom, že si Karel odnesl obrovskou kořist a zabil přitom Gundakara, „svého věrolomného zběha“. Třebaže dodává, že se tak stalo „božským řízením“, je jeho líčení, zbavené zásahu svatých, realističtější.

Jednou z cest, kterou se ve své tendenčnosti ubírali autoři starých kronik a análů, bylo i nadnesené líčení franckých výprav na Moravu. Uvedme si jako příklad informace Análů fuldských z roku 869, kdy prý Karel přišel s vojskem na Moravu a „spoléhaje se na pomoc boží, zničil všechna opevnění oné krajiny požárem a všechno, co našel ukryté v lesích nebo zakopané na polích, se svým vojskem uchvátil“. Oč méně nadneseněji působí zpráva podávaná v Annales Bertiniani, že se Ludvík a jeho lidé často srazili „muž proti muži“ se Slovany a že „nevykonali buď nic užitečného nebo jen málo, avšak převelikou škodu utrpěli“ (rovněž sub anno 869).

Zloba kronikářů se však soustřeďuje především na moravské panovníky. A tato nenávisť spolu s vzestupem moravské moci ještě sílí. Tak sub anno 870 se Annales Fuldenses zmiňují o sporu mezi Rastislavem a jeho synovcem Svatoplukem a o tom, jak byl Rastislav Svatoplukem zajat a předán Karlomanovi. Svatopluk tu hned v první větě není líčen sympaticky, přestože se poddal „zároveň s královstvím, které mě v držení“, Karlomanovi. Analista totiž ihned vysvětluje, že tak učinil „staraje se o vlastní prospěch“. Protože však byl v této době pro franckou říši nebezpečnější Rastislav, projevuje nakonec autor své uspokojení nad tím, že Svatopluk vyvázl z připravených nástrah a že to byl Rastislav, který se „spravedlivým soudem božím“ chytil do léčky.

Jak rostla Svatoplukova moc, setkáváme se také stále častěji a častěji s různým tupením jeho osobnosti, takže se rozmanitá hanlivá slova objevují téměř jako jeho přídomky. Dnes nechceme upadat do jiného extrému a Svatopluka nějak idealizovat, avšak že jde u franckých kronikářů o značnou míru zaujatosti, ukáží samy příklady.

V roce 871, kdy utrpěli Frankové od Svatopluka velkou porážku, čteme v Análech fuldských, že Svatopluk „ihned porušil věrnost a zapomněl na svou přísahu“ (že konečně nešlo jen o autorovu nenávisť k Svatoplukovi jako takovému, nýbrž ke Svatoplukovi jako představiteli Slovanů, na to ukazuje přisuzování Svatoplukových špatných vlastností všem Slovanům; porušování věrnosti a nedodržování přísah je totiž považováno za „slovanův zvyk“). Podobně mluví i mladší Herimann — třebaže ne tak zaujatě —, když říká, že se Svatopluk „úskočně vrátil“, uchýlil se do města a Franky „lstí oklamal“. Proti tomu Annales Bertiniani, aniž by Svatopluka tupily, přinášejí zprávu, že Ludvík od něho utrpěl „velmi velikou škodu“. Sigebert se pak omezuje na konstatování, že vojsko Ludvíkovo „svádí různé války proti Slovanům s rozličným výsledkem.“ Anrales Fuldenses hovoří o Svatoplukovi i pod rokem 884 jako o člověku myslí „lstivé a úskočné“,⁹ a protože tento moravský vladař kráčí od úspěchu k úspěchu, píše o něm fuldský mnich ve zprávě o témž roku, aniž skrývá svou zlobu, že „zuřivě a krvavě vraždí jako vlk“¹⁰ a že příštího roku vtrhne jako nepřítel s vojskem do Panonie, aby „jestliže tu něco z dřívějšíka zbylo, nyní to zcela jakoby vltí tlamou pohltí“.¹¹ Nakonec však — bezmocný proti moravským úspěchům — analista resignovaně sděluje, že to všechno se tu bez pochyby děje buď „z božího milosrdenství nebo z hněvu“. Na rozdíl od Análů fuldských Herimann se zmiňuje jen stručně o tom, že Svatopluk pustoší „velmi ukrutně“ Panonie. Také Regino sub anno 890 říká, že se Svatopluk „v přesvědčení, že připojením druhého království“ (tj. Čech) „se mu dostalo nemalé posily“, vzbouřil proti Arnulfovi, „naduv se zpupnou pýchou“.¹² Annalista Saxo již zprávu zmírňuje, když podává svědectví o tom, že Svatopluk po získání druhého království „nabyl odvaha a zahájil vzpoureu“, načež prý Arnulf zavolal na pomoc „nejbezbožnější“ národ Maďarů.

V žádné z současných kronik se však nesetkááme s takovou zprávou, Svatoplukovi příznivou, jako u cremonského biskupa Liudpranda,¹³ že totiž Arnulf nemohl přemoci vévodu Moravanů Svatopluka, který se mu „mužně stavěl v boji na odpor“, a proto zavolal na pomoc národ Maďarů, může-li se alespoň — jak praví autor — pomocí nazvat to, co nedlouho potom, když Arnulf zemřel, bylo jak jeho národu, tak národům ostatním, žijícím na jihu a západě, vážným nebezpečím, ba dokonce záhubou. Liudprand doslova říká: „Co tedy? Svatopluk je přemožen, podroben, učiněn poplatným“ (tato část informace je poněkud zkreslena), „ale ne sám. Ó ta slepá touha krále Arnulfa po vládě! Ó ten nešťastný a hořký den! Svržení jediného člověka se stává zhoubou celé Evropy. Slepá ctižádosti, kolika ženám připravuješ vdovství, otcům smrt dětí, pannám zneuctění, kněžím a lidem božím zajetí, chrámům opuštění a obydleným krajům zpustnutí...“ A podobnými slovy hovoří i Ekkehard.¹⁴ Že Arnulf „nestačil přemoci“ Svatopluka, uvádí pak i Sigebert.¹⁵

V roce 894 Svatopluk umírá. A opět jsou to Annales Fuldenses, které ho nejvíce tupí. Na stránkách těchto análů totiž čteme, že Svatopluk, „schránka veškeré věrolomnosti“, obsadil všechny sousední krajiny „dychtěl po lidské krvi“, a uváděje je „lstí a klamem ve zmatek nakonec bídne zemřel, vybízeje své lidi, aby nebyli milovníky míru, nýbrž aby spíše setrvali v nepřátelství vůči soběům“.¹⁶ Naproti tomu Reginonův postoj ke Svatoplukovi je zcela jiný. Označuje ho jako „muže mezi svými nejroznějšího a duchem nejbystřejšího“. Podobný je i Reginonův vztah ke Svatoplukovým synům; říká totiž, že drželi Svatoplukovo království „nešťastně“ po krátkou dobu, neboť prý Maďaři všechno až do základů zpustošili.¹⁷

Protislovansky je zaměřená i zpráva Análů fuldských (898) hovořící o sváru mezi Svatoplukovými syny. Stanovisko autora, který se považuje za představitele

národa morálně výše postaveného, cítíme i v další zprávě těchto análů, totiž ve zprávě z r. 899, kde se hovoří o tom, že Frankové vysvobodili Svatopluka, syna někdejšího vévody Svatopluka, i s jeho družinou z vězení moravského města, v němž dleli uvěznění a odvedli je „z milosrdenství“ s sebou. Bez povšimnutí nemůžeme pak přejít ani zprávu Thietmarovu, že Svatopluk měl ve své zemi i biskupy a že to všechno prý on a jeho nástupci „naduti pýchou“ ztratili, protože „podle svědectví evangelia každá poníženost roste a povýšenost zrupnosti se zmenšuje. Bez převelikeho strachu v těch krajinách nikdo nevládne. Čistá láska tam úpí, byvši odstraněna, protože tam vládne věrolomnost společně s klamem“.¹⁸ Nic jiného však nebylo možno jistě čekat od biskupa, pocházejícího z aristokratické rodiny spřátelené s královským dvorem, kterému určité ani po sto letech nebyla vzpomínka na někdejší mocné sousedy germánského světa příjemná.

Nenávist k Moravanům se však projevovala i v jiném okruhu zpráv. Tak pod rokem 897 utajuje autor Análů fuldských jen velmi špatně svou radost nad tím, že Slované nebyli vždy jednotni, když popisuje, jak si Čechové vyžádali pomoc a ochranu proti Moravanům u Arnulfa,¹⁹ třebaže v dobách dřívějších, kdy se Čechové chovali k Frankům „nepřátelsky“, mluvil o nich — jak jsme to uvedli na několika příkladech — v co nejhrošším světle.

Ukázali jsme na některé projevy tendenčnosti v dílech cizích kronikářů a analistů. Jejich zaměření je dáno jak osobami autorů, tak především historickým prostředím a dobou, v níž tvořili. Jak jsme to naznačili již v úvodu, byli pisatelé zpráv většinou kněží, drobní mniši, po všech stránkách závislí na feudálech, nebo přímo feudálové — světští i církevní. (Tak např. autorem první části (680—838) Análů fuldských, nazvaných podle kláštera ve Fuldě, byl mnich Enhard; autorem druhé části Análů fuldských (838—863) byl mnich Ruodolf; jedním z autorů análů zvaných Annales Bertiniani (nazváno podle kláštera St. Bertin ve Francii) byl biskup Prudentius (pro léta 835—861) a jiným arcibiskup Hincmar (861—882); Regino byl opatem Průmského kláštera; Herimann a Sigibert byli mniši; Liudprand a Thietmar byli biskupové, Ekkehard byl opatem apod.). Byli tedy při své práci ovlivněni nejen hlediskem národnostním^{19a} a náboženským, ale především hlediskem třídním. Proto dali všechny své snahy k podpoře zájmů svých panovníků.

Ze zkoumaných prací současníků Velké Moravy jsou nejvíce protislovansky zaměřeny Annales Fuldenses,²⁰ méně již Annales Bertiniani, Annales Xantenses, Reginonis Chronicon apod. Toto je ovšem dáno nejen největším zaujetím autorů Análů fuldských proti Slovanům, ale také jejich největší informovaností o slovanské síle: Je pochopitelné, že nenávist vůči slovanskému světu se projevovala nejvíce právě v těch análech, které vznikaly blízko hranic mezi Slovany a Germány, zatím co v pracích zrodivších se na místech vzdálenějších byl zájem o moravsko-francké srážky menší, což se odrazilo i v jejich menší zaujatosti. (Toto hledisko ovšem nemůžeme zcela generalizovat.)

Z mladších autorů je málo zaujat Liudprand a Herimann (třebaže čerpá z Análů fuldských), dále Annalista Saxo, který čerpá z poměrně objektivního Reginona, a Ekkehard (pokud nám mohou být poměrně řídké zprávy vodítkem); silné protimoravské zaujetí je ve zprávě Thietmarově.

Tendenční zaměření kronik a análů pro nás význam těchto písemných památek nezmenšuje a zůstávají i nadále významnou součástí všech pramenů k dějinám Velké Moravy. Je jen zapotřebí, aby historikové měli tento jejich rys neustále na zřeteli.

POZNÁMKY

¹ Srov. např. *Václav Novotný*, České dějiny I, Praha 1912; *Ján Dekan*, Slovenské dejiny II, Bratislava 1951; *Lubomír Havlík*, Územní rozsah Velkomoravské říše v době posledních let krále Svatopluka, Slovanské štúdie III., Bratislava 1960; *Hynek Bulín*, Z diskuse o počátcích Velkomoravské říše, *Slavia occidentalis*, 22, 1962, str. 67–111. *Václav Vaněček*, Souvislost Velké Moravy se slovanským svazem Samovým?, Právněhistorické studie IX, 1963; *Václav Vaněček*, Franské pomezí marky a jejich českomoravské sousedství v IX. století, tamtéž. Z citích badatelů se opírá často o písemné prameny ve svých pracích František Dvorník, a též Helmut Preidel (Die Anfänge der slawischen Besiedlung Böhmens und Mährens I–II, Gräfelfing bei München 1954–1957), atd.

² Srov. k tomu např. příspěvek B. Krzemienského Písemné a hmotné prameny – archeologie a historie v ČCH 3, 1962; nebo i příspěvek *Fr. Grause*, Velkomoravská říše v české středověké tradici, ČCH 3, 1963, a obsáhlý článek Ericha Donnerta, Studien zur Slawenkunde des deutschen Frühmittelalters, Wissenschaftliche Zeitschrift der Friedrich Schiller Universität Jena/Thüringen, Jahrgang 12 (1963), 189–224.

³ Uvedeme zde přehled těchto pramenů s udáním roků, ke kterým se vztahují zprávy k dějinám Velké Moravy. Pokud vyšly některé kroniky a analý nověji v edici *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis editi*, citujeme podle tohoto vydání. *Annales Admontenses*, MGH, SS. IX, 1891, (889); *Ann. Alamannici*, MGH, SS. I, 1826, (870, 892, 893, 895, 902); *Ann. Altahenses maiores*² SRG, 1891, (805, 846, 855); *Ann. Bertiniani*, SRG, (831, 832, 846, 847, 848, 849, 855, 856, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 869, 870, 871, 872, 873, 876); *Ann. ducum Bavariae*, MGH, SS. XVII, 1891, (877); *Ann. Einsidlenses*, MGH, SS. III, 1838, (805, 889, 892, 893); *Ann. Flaviniacenses*, MGH, SS. III, 1838, (805); *Ann. Fuldenses*, SRG, 1891, (805, 806, 811, 840, 845, 846, 848, 849, 852, 855, 856, 857, 858, 863, 864, 865, 866, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 880, 882, 884, 885, 890, 891, 892, 893, 984, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901); *Ann. Guelferbytani*, MGH, SS. I, 1826, (805); *Ann. Hildesheimenses*, SRG, 1878, (846, 855, 864); *Ann. Iuvavenses maximi*, MGH, SS. XXX pars II, 1934, (805); *Ann. Lamberti*, MGH, SS. III, 1838, (805, 846, 855, 864); *Ann. Laubacenses*, MGH, SS. I, 1826, (892, 893, 894, 895); *Ann. Lobnienses*, MGH, SS. XIII, 1881, (803, 805); *Ann. Magdeburgenses*, MGH, SS. XVI, 1859 (805, 811, 846, 860); *Ann. Maximiani*, MGH, SS. XIII, 1881, (803, 805, 806, 811); *Ann. Mettenses priores*, SRG, 1905, (796, 803, 805); *Ann. Mettenses posteriores*, SRG, 1905, (803, 805); *Ann. Osterhovenses*, MGH, SS. XVII, 1891, (900); *Ann. Ottenburani*, MGH, SS. V, 1884, (806, 855, 864); *Ann. Quedlinburgenses*, MGH, SS. III, 1838, (805, 846); *Ann. regni Francorum*, SRG, 1895, (791, 796, 803, 805, 806, 811, 815, 822); *Ann. sancti Amandi*, MGH, SS. I, 1826, (805); *Ann. sancti Emmerami minores*, MGH, SS. XIII, 1881, (895); *Ann. sancti Trudperti*, MGH, SS. XVII, 1861, (805); *Ann. sancti Rudberti Salisburgensis*, MGH, SS. IX, 1851, (805, 890); *Ann. Sangallenses maiores*, MGH, SS. I, 1826, (892); *Ann. Sithienses*, MGH, SS. XIII, 1881, (805, 806); *Ann. Stadenses*, MGH, SS. XVI, 1859 (805); *Ann. Tiliiani*, MGH, SS. I, 1826, (796, 803, 805, 806); *Ann. Weingartenses*, MGH, SS. I, 1826, (870); *Ann. Weissemburgenses*, MGH, SS. III, 1838, (805, 846, 855, 864); *Ann. Xantenses*, SRG, 1909, (846, 849, 863, 869, 870, 871, 872); *Ann. Yburgenses*, MGH, SS. XVI, 1859, (840); *Annalista Sazo*, MGH, SS. VI, 1844, (796, 803, 805, 806, 811, 846, 855, 860, 876, 880, 890, 891, 893, 897, 901, 906); *Ann. veterum fragmenta partim ex Mettentibus desumpta*, MGH, SS. XIII, 1881, (803, 805); *Auctarium Cremifanense*, MGH, SS. IX, 1851, (892); *Auctarium Ekkehardi Altahense*, MGH, SS. XVII, 1891, (899); *Auctarium Gartense*, MGH, SS. IX, 1851, (889); *Auctarium Mellicense*, MGH, SS. IX, 1851, (890, 894, 901); *Bernoldi Chronicon*, MGH, SS. V, 1844, (805); *Chron. Epternacense breve*, Supplementa tomi XIII in MGH, SS. XV, pars II, 1888, (877); *Chronicon Magni Presbiteri*, MGH, SS. XVII, 1891 (890); *Chron. Moissiacense*, MGH, SS. II, 1829, (805); *Chron. Suevicum universale*, MGH, SS. XIII, 1881, (900, 902); *Chron. Vedastinum*, MGH, SS. XIII, 1881, (803, 805, 811); *Ekkehardi Chronicon universale*, MGH, SS. VI, 1844, (805, 811, 888, 900); *Ex Rogeri de Wendover Floribus historiarum*, MGH, SS. XXVIII, 1888, (850); *Excerpta Aven. ex Ann. Iuvav. ant. deriv.*, MGH, SS. XXX pars II, 1934, (857, 858, 872); *Herimanni Augiensis Chronicon*, MGH, SS. V, 1844, (805, 806, 811, 840, 845, 846, 848, 849, 855, 856, 857, 864, 869, 870, 871, 872, 874, 880, 883, 884, 885, 890, 892, 893, 897, 898, 899, 900, 901, 902); *Liudprandi episcopi Cremonensis Antapodosis*, MGH, SS. III, 1838, (892, 892–3, 900); *Mariani Scotti Chronicon*, MGH, SS. V, 1884, (805, 827, 838, 876, 897); *Nithardi Historiarum libri*, MGH, SS. II, 1829, (840); *Petri Bibliothecarii Historia Francorum Abbreviata*, MGH, SS. I, 1826, (806, 878); *Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon*, SRG, 1890, (796, 803, 805, 806, 811, 860, 876, 880, 889, 890, 891, 894); *Stigberti Chronica*, MGH, SS. VI, 1884, (805, 806, 811, 846, 850, 859, 871, 893); *Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon*, MGH, SS. III, 1838, (894).

⁴ *Annales Fuldenses* p. 110 sqq., a. 884:

...Nam de septentrionali parte Histri fluminis apprehenso Werinhario de pueris Engilschalchi, qui tres habuit, mediocri, Vezzilloni quoque comiti, qui illorum propinquus erat, dexteram manu cum lingua et — monstrum simile — verenda vel genitalia, ut nec signaculo desistente abscederunt; homines vero illorum quosdam sine dextra levaque reversi sunt.

⁵ *Annales Fuldenses* p. 45, a. 855: Rex quoque Hludowicus in Sclavos Margenses contra Rastizen ducem eorum sibi rebellantem parum prospere ducto exercitu sine victoria rediit, malens adversarium firmissimo, ut fertur, vallo munitum ad tempus dimittere quam militum suorum periculose pugnando damnā sustinere

Annales Fuldenses p. 62, a. 864: At ille (Rastiz), cum regis exercitibus congregari non auderet atque loca sibi effugiendi denegata cerneret, obsides, quales et quantos rex praecepit, necessitate coactus dedit;

⁶ *Annales Fuldenses* p. 75 sq., a. 872:

Mense autem Maio misit Thuringios et Saxones contra Sclavos Marahenses, qui, quoniam regem secum non habebant et inter se concordare esse nolebant, idcirco (terga verterunt) hostibus et plurimis suorum amissis turpiter redierunt; ita ut quidam comites in illa expeditione fugientes a mulierculis illius regionis verberati et de equis in terram fustibus deiecti referantur.

⁷ *Annales Fuldenses* p. 38 sq., a. 849:

...et citato impetu inconsultis ceteris bellum hostibus paci studentibus intulerunt statimque experti sunt, quid sine timore Dei propria discordium possit virtus et audacia. Hostes enim superiores effecti caedendo persecuti sunt eos usque in castra occisorumque spolia in conspectu eorum secure detrahentes tantis eos terroribus affecerunt, ut evadendi spe penitus privarentur. Unde coacti obsides dabant eis, a quibus suscipere dedignati sunt, ut inlaesi ab hostibus et via tantum publica pergentes in patriam reverti potuissent. Et ut maior confusio superbientibus et de sua virtute praesumentibus fieret, contigit eodem anno post non multi temporis spatium in villa Hohstedi, quae est in territorio Mogontiaco, spiritum nequam per os cuiusdam arripitii protestari, bello se Boemanico praefuisse sociosque suos spiritum superbiae atque discordiae fuisse, quorum dolosis machinationibus Franci Boemanis terga vertissent.

⁸ *Annales Fuldenses* p. 67 sqq., a. 869:

Gundacar vassallus Carlmanni, qui multis periuriis et dolosis machinationibus Hludowico regi eiusque fillis saepe numero extitit infidelis et proprium dominum derelinquens ad Rastizen defecerat, contra patriam more Catilino dimicare volens occisus est. Hic Carlmanni ducibus ad locum certaminis propinquantibus dixisse fertur ad eos, quibus a Rastizo erat praelatus: „Pugnate fortiter vestram patriam tuentes; ego enim in hoc certamine vobis proficius non ero, quoniam sanctus Emmeramus ceterique sancti, in quorum reliquiis Hludowico regi fillis que illius fidem me servaturum esse iuravi, meum clipeum et hastam tenentes mea brachia usum premunt et me undique constrictum quasi loris ligatum retinent, ita ut nec manum quidem ad os mittere praevaleam.“ Dum haec infelix loqueretur, nostris supervenientibus occubuit, Domino illi infidelitatis suae condignam mercedem retribuente. Quod cum regi relatum fuisset, omnes in commune Deum laudare signis etiam cunctarum in Reganesburg aecclesiarum concrepantibus pro interitu hostis extincti praecepit...

⁹ *Annales Fuldenses* ibid.:

Zwentibaldus dux Maravorum, plenum doli et astutiae cerebrum...

¹⁰ *Annales Fuldenses* ibid.:

...inmaniter ac cruentur more lupi mactat...

¹¹ *Annales Fuldenses* ibid.:

...Ceterum vero instanti anno, quo ista conputamus, iterum dux coagulata multitudine hostiliter in Pannoniam hostilem exercitum infert, ut, si quid antea remanerat, nunc quasi ore lupi per totum devorasset.

¹² *Reginonis Chronicon*, p. 134, a. 890:

Zuendibolch... fastu superbiae inflatus contra Arnulfum rebellavit.

¹³ *Liudprandi episcopi Cremonensis Antapodosis Lib. I*, p. 279 sq.:

Arnulfus interea, earum quem sub arcturo sunt gentium rex fortissimus, cum Centebaldum Maravanorum ducem, quem supra memoravimus, sibi viriliter repugnantem debellare nequiret, depulsis his, pro dolor, munitissimis interpositionibus, quas vulgo clusas nominari praediximus, Hungariorum gentem, cupidam, audacem, omnipotentis Dei ignaram, scelus omnium non insciam, caedis et rapinarum solummodo avidam, in auxilium convocat; si tamen auxilium dici potest, quod paulo post, eo moriente cum genti suae, tum caeteris in meridie occasuque degentibus nationibus, grave periculum, immo exitium fuit. Quid igitur? Centebaldus vincitur, subiugatus,

fit tributarius; sed non solus. O cecam regnandi Arnulfi regis cupiditatem! O infelicem amarumque diem! Unius homuntii deiectio fit totius Europae contricio. Quot mulieribus viduitatem, patribus orbitatem, virginibus corruptionem, sacerdotibus populisque Dei captivitatem, ecclesiis desolationem, terris inhabitantibus solitudinem, ceca ambitio paras...

¹⁴ *Ekkehardi Chronicon universale*, p. 173, a. 888:

Arnolfus igitur rex, cum Zuenteboldum supradictum superare nequiret, depulsis, pro dolor! his munitionibus, Ungariorum gentem, scelerotibus cupidam, in auxilium vocat, si tamen auxilium dici potest, quod paulo post, eo moriente, cum genti suae, tum ceteris in meridie occasuque degentibus grave periculum, immo exitium fuit.

¹⁵ *Sigiberti Chronica.*, p. 344 sq., a. 893:

...Ad quem debellandum cum non sufficeret...

¹⁶ *Annales Fuldenses* p. 125, a. 894:

Zwentiboldus, dux Maravorum et vagina totius perfidiae, cum omnes regiones sibi affines dolo et astucia perturbando humanum sanguinem siciens circumiret, ultimum hortando suos, ne pacis amatores, sed pocius inimici domesticis persisterent, diem ultimum clausit infeliciter.

¹⁷ *Reginonis Chronicon*, p. 143, a. 894:

Circa haec etiam tempora Zuendibolch rex Marahensium Selavorum, vir inter suos prudentissimus et ingenio callidissimus, diem clausit extremum; cuius regnum filii eius pauco tempore infeliciter tenuerunt, Ungaris omnia usque ad solum depopulantibus.

¹⁸ *Thietmari Merseburgensis episcopi Chron. Lib. I.*, p. 835:

Boemii regnante Zuetepulco duce quondam fuere principes nostri. Huic a nostris parentibus quotannis solvitur census, et episcopus in sua regione Marierum dicta habuit; quod omne is et successores sui superbia tumidi perdidierunt, quia omnis humilitas, euangelio teste, crescit et arrogantiae sublimitas minoratur. Sine maximo timore in hiis nullus dominatur provinciis. Caritas bura gemit exclusa, quia regnat ibidem periurium cum fraude socia.

¹⁹ *Annales Fuldenses* p. 131, a. 897:

His ita expletis contigit, ut gentis Behemitarum duces ad imperatorem Arnulfum, qui tunc temporis civitate Radaspona moratus est, devenerunt, offerentes ei munera regia et sua suorumque fidelium suffragia contra eorum inimicos, Marahabitas, postulantes, a quibus saepe, ut ipsi testificati sunt, durissime conprimebantur. Quos ergo duces rex imperator gratuito suscipiens, verbaque consolationis eorum pectoribus habundantius inseruit et laetabundos donoque honoratos patriam in suam abire permisit; totumque illius anni tempus autumnale finitimis in locis aquilonalibus Danubii Ymbrisque fluminis sese sustentavit, hac etiam in ratione, ut, si surpadictae genti necessitas auxilii sui immineret, paratus cum suis fidelibus existeret.

^{19a} Je ovšem otázka, dá-li se tendenčnost u franckých kronikářů a analistů ztotožnit vůbec s nějakým národnostním povědomím, a to třeba i v oné začáteční a značně omezené podobě, jak její existenci předpokládá *W. Hessler*, Die Anfänge des deutschen Nationalgefühls in der ostfränkischen Geschichtsschreibung des neunten Jahrhunderts, Historische Studien, Heft 376, Berlin 1943.

²⁰ V tomto článku nám nešlo o srovnání tendenčnosti v jednotlivých částech Ann. Fuld., nýbrž nám šlo o tendenčnost těchto analů jako celku. Proto také na str. 131 nepřihlížíme k tomu, že autorem zprávy z r. 855 byl jiný mnich než autor zprávy z r. 864.

ZUR TENDENZ DER FRÄNKISCHEN GESCHICHTSQUELLEN GROSSMÄHRENS

Die Verfasserin versucht, in den Chroniken und Annalen Beispiele der Tendenz inbezug auf die Geschichte Großmährens (9. Jh.) zu verfolgen, wobei sie sich vor allem mit den Werken der zeitgenössischen Chronisten und Annalisten befaßt und erst in der zweiten Reihe auch den jüngeren Autoren ihre Aufmerksamkeit widmet. Im allgemeinen begegnet man in den älteren fränkischen Chroniken und Annalen immer der Bestrebung dieser Zusammensteller, die Interessen ihrer Herrscher zu unterstützen. Die Intensität dieser Tendenz scheint aber nicht in allen Geschichtswerken dieser Art dergleiche zu sein. Dies kann man auch von den jüngeren Annalisten und Chronisten sagen, die sogar manchmal in ihrer Haltung von ihrer eigenen unmittelbaren Quellen abweichen. Dabei soll man jedenfalls nicht außer Acht lassen, daß die antigroßmährischen Tendenzen der fränkischen Geschichtsschreiber eher durch ihr enges Verhältnis zur herrschenden Klasse, als durch ein Nationalitätsgefühl diktiert wurden.

